

Marta Szpatowicz

Szkoła Doktorska Uniwersytetu Szczecińskiego

ORCID 0000-0001-7130-9126

Fanfukcja a polski kanon literacki

Wprowadzenie

Kanon nie jest czymś niezmiennym, wciąż podlega przekształceniom i przewartościowaniom. Co ważne, współcześnie miejsce jednego kanonu zastępuje wiele różnych kanonów (Świąch 2005: 16). Jerzy Świąch wyodrębnia sześć kanonów: potencjalny, dostępny, selektywny, oficjalny, osobisty, krytyczny (Świąch 2005: 16–17). Inga Iwasiów natomiast proponuje, aby kanon rozważać w przynajmniej trzech znaczeniach: jako zbiór arcydzieł, lista lektur szkolnych; jako sposoby lektury, wiodące interpretacje; jako statystyka czytelnictwa, osobiste wybory (Iwasiów 2001: 101). Fanfukcja¹ niejako łączy te trzy sensory, potwierdza mnogość kanonów: wśród utworów czytanych/przekształcanych przez fanów można odnaleźć zarówno lektury wymagane przez szkolną podstawę programową, teksty związane z kulturą popularną, a także chwilowo modne utwory, dzieła dobrze się sprzedające – teksty z list bestsellerów oraz różnego rodzaju mało znane utwory związane z indywidualnymi zainteresowaniami. Dokonywane przez fanów wybory czytelnicze, przekładające się następnie na ich własną twórczość,

¹ Fanfukcja to: „[...]twórczość literacka w szczególny sposób bazująca na istniejących tekstach, przede wszystkim z kręgu kultury popularnej [...]”. F. bywa rozumiana jako literatura tworzona przez fanki i/lub antyfanki na użytek fandomu, w przeciwieństwie do literatury tworzonej dla szerokiego grona odbiorców (w tym sensie *Szerokie Morze Sargassowe* Jean Rhys czy *Castorp* Pawła Huelle, bazujące na powieściach Charlotte Brontë i Thomasa Manna f. nie są, chociaż poddają teksty kanoniczne takim samym procesom przekształceniowym, co f.). Pojęcie f. wykształciło się wskutek rozwoju prawa autorskiego, stwarzającego podział na literaturę oficjalną (z której można czerpać zyski) i nieoficjalną (niedopuszczoną do komercyjnego obiegu). Granica między f. a niefanowską literaturą jest płynna, trudna do zdefiniowania i podlega kryteriom uznaniowym (jeśli przyjąć wyłącznie kryterium intertekstualności jako podstawy ontologicznej dzieła literackiego, wymienione powieści Jean Rhys i Pawła Huelle stają się f.). Właśnie ze względu na obowiązujące prawo autorskie f. są publikowane jedynie na zasadzie non-profit w Internecie lub fanowskich magazynach (fanzinach) [...]” (Kobus 2018: 366–367).

pokazują, że kanon się otwiera. Fani przebudowują rozumienie kanonu. Pokazują, jak bardzo pojemne jest to hasło, podobnie zresztą, jak pojęcie literatury.

Iwasiów podkreśla również, że kanon literacki, który ma m.in. podtrzymywać poczucie wspólnotowości, nie jest jednak tak naprawdę zbiorem dla wszystkich, wyklucza bowiem doświadczenie mniejszości. Jest – według badaczki – „mitem męskości”, „listą patriarchalną” (Iwasiów 2001: 105). W tym miejscu uwidacznia się wymiar polityczny, subwersywny, emancypacyjny fanfikcji – pisanej przede wszystkim przez kobiety. Tego typu twórczość pozwala m.in. przeobrażać kanon zgodnie z kobiecą perspektywą, rozszerzać go o brakujące czy niewystarczająco wyeksponowane dla tej grupy odbiorców warstwy. Chociaż oczywiście nie wszystkie teksty fanowskie mają charakter wywrotowy. Niemniej jednak fanfikcja stwarza przestrzeń dla swobodnego realizowania twórczych pomysłów, poruszania tematów tabu, ekspresji seksualności.

Kanon literacki fanów

Należy zaznaczyć, że wśród fanów kanon ma pewne dodatkowe znaczenie, jest to termin odnoszący się do:

[...] ogółu treści i sensów tytułu, wokół którego skupia się dany fandom, w odróżnieniu od treści i sensów produkowanych przez fanów na jego podstawie (fanon). Na k. składają się nie tylko treści zawarte w samym dziele, ale też wypowiedzi autora czy twórców na jego temat. K. może być zamknięty, jeśli zakończono publikację, emisję lub wydawanie (np. zamknięty jest k. przygód Sherlocka Holmesa autorstwa Arthura Conan Doyle’a) lub otwarty (np. *Harry Potter* – J.K. Rowling wciąż wypowiada się o dalszych losach bohaterów). Można jednak przyjąć, że k. nigdy nie bywa zamknięty, ponieważ jego skład podlega procesowi nieustającej negocjacji prowadzonej przez fanów między sobą (Kobus 2018: 373).

Znajomość danego dzieła źródłowego jest konieczna przy tworzeniu fanfikcji (a także innych form twórczości: fanartów, fanvidów itd.). Kanon może mieć jednak charakter niejednorodny, np. kanonem dla fanów Wiedźmina jest nie tylko zbiór opowiadań i powieści Andrzeja Sapkowskiego, ale także gry komputerowe, adaptacje filmowe czy serialowe. W tym przypadku kanon jest zatem bardziej złożony. Fani oznaczają zwykle w otagowaniu tekstu, do których konkretnie źródła się odwołują – przekształcane utwory muszą być rozpoznawalne. Choć – jak wskazuje Małgorzata Lisowska-Magdziarz – nawet w przypadku daleko idącej transformacji fani są w stanie zidentyfikować dzieło bazowe, ponieważ:

[...] w praktykę odbioru fanfiction wpisana jest intencja odnalezienia związków z tekstem kanonicznym. Poinformowany fan widzi związek, gdyż wie, że należy się go spodziewać. Transformacje najbardziej niespodziewane, absurdalne, eksperymentalne (określane mianem *crack*), odbiegające bardzo daleko od kanonu (ale wciąż „heretycko wierne”), stają się w ten sposób źródłem specyficznej przyjemności czytelniczej, polegającej na testowaniu pojemności i elastyczności kanonu. Jednocześnie najskuteczniejszą strategią twórczą wydaje się tego typu kształtowanie tekstu derywowanego, żeby dostarczyć satysfakcjonującej lektury zarówno odbiorcom dobrze znającym kanon, jak i zupełnie nowym, nawet takim, którzy nigdy nie mieli z nim kontaktu (Lisowska-Magdziarz 2018: 35).

Brak wiedzy na temat kanonu nie wyklucza zatem odbioru danej fikcji fanowskiej. Wielu fanów jest zainteresowanych pracami, które powstały na podstawie nieznanymi im tekstów. Twórczość przeobrażona może także stać się impulsem do zapoznania się z dziełem, do którego nawiązuje, lub ponownej jego lektury.

Twórczość fanowska dotyczy przeróżnych tekstów kultury². Agnieszka Urbańczyk w artykule *Subwersja, nie sztuka. Korzenie, założenia i problemy fan studies* zauważa, że polscy badacze najczęściej skupiają się na przedstawianiu typologii praktyk fanowskich oraz ogólnym opisywaniu zjawisk związanych ze społecznościami fanowskimi (Urbańczyk 2018: 261). Brakuje zatem m.in. opracowań dotyczących konkretnych rodzimych tekstów fanowskich; prac, które wykazałyby, na których utworach opierają swoją twórczość polscy fani. Prowadzone przeze mnie badania wykazują, że w kręgu zainteresowania autorów fanfikcji mieszczą się, obok rozmaitych światowych tytułów filmowych, serialowych czy książkowych, także dzieła literatury polskiej (w tym utwory związane z kanonem lektur szkolnych).

W jednej z najważniejszych instytucji gromadzących twórczość fanowską, jaką jest Archive of Our Own, znajdują się prace nawiązujące m.in. do *Kamieni na szaniec* Aleksandra Kamińskiego, *Nie-boskiej komedii* Zygmunta Krasińskiego, serii o Panu Samochodziku Zbigniewa Nienackiego, *Trylogii* Henryka Sienkiewicza, *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza, *Ludzi bezdomnych* oraz *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego, *Lalki* Bolesława Prusa, *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego. Do niektórych utworów opublikowane zostały jedynie pojedyncze teksty³, np. do *Ziemi obiecanej* Władysława Reymonta czy *Bajki japońskiej* Zbigniewa Herberta (utwory poetyckie, choć znacznie rzadziej, także zostają poddawane fanowskim przekształceniom). Omawiane zjawiska są jednak dynamiczne, codziennie publikowane są nowe prace, np. w obrębie fandomu cyklu powieści o Tomku Wilmowskim autorstwa Alfreda Szklarskiego w przeciągu kilku miesięcy przybyło około 150 tekstów nawiązujących do tego kanonu.

Fanfikcja do *Lalki* Bolesława Prusa

Od daty pierwszego wydania *Lalka* zainspirowała wielu twórców – teatralnych, filmowych, telewizyjnych. A także twórców literatury, np. Stefana Godlewskiego, który jest autorem opublikowanego w 1931 roku opowiadania *Wokulski* oraz cyklu sonetów *Śladami Wokulskiego*, wydanego w 1937 roku. W 1997 roku pojawiła się powieść *Stanisław i Izabela. Epilog „Lalki”* napisana przez Piotra S. Wirskiego, która stanowi kontynuację losów głównego bohatera⁴. Przykłady bezpośrednich literackich nawiązań do utworu Prusa można odnaleźć także wśród najnowszej literatury popularnej. W przypadającą na rok 2012 setną rocznicę śmierci pisarza zostały wydane dwie powieści, które przedstawiają m.in. dalsze dzieje Stanisława Wokulskiego: *Alkaloid* Aleksandra Głowackiego

² Fani tworzą także prace, których podstawą nie jest tekst kultury, a np. wizerunek rzeczywistej osoby – aktora, muzyka, sportowca itd. Tego typu teksty tworzą osobny gatunek tzw. RPF (*Real Person Fiction*).

³ Stan na 19.06.2022.

⁴ Co ciekawe, utwór Wirskiego został porównany do fanfikcji – jako synonimu grafomanii – w ramach jednej z opinii zamieszczonych w znanym serwisie internetowym poświęconym recenzowaniu książek: Lubimyczytac.pl.

oraz *Córka Wokulskiego* Romana Praszyńskiego. Oprócz tego w 2018 roku ukazała się powieść fantastyczna Jacka Dukaja *Imperium chmur*, także inspirowana *Lalką*.

Wszystkie z przywołanych powyżej kontynuacji czy nawiązań, także tych współczesnych, łączy pewna kwestia – płęć autora (choć należy zaznaczyć, że kilka z nich zostało podpisanych pseudonimami). Zagadnienie to warte jest dodatkowej uwagi, przede wszystkim w kontekście tego, że większość fanfikcji – działalności niekomercyjnej, opierającej się na tzw. kulturze darów – jest tworzona przez kobiety. Temat ekonomii i pracy fanowskiej poruszyła m.in. Kristina Busse:

Feminizm od dawna w centrum teorii pracy ustawiał problem tego, w jaki sposób praca odtwórcza ma tendencję do bycia nieodpłatną lub źle płatną. Kapitalizm podstępnie sugeruje, że miłość i praca nie są sobie równe, uprawomocniając w ten sposób ciągłą dewaluację pracy z miłości, łącznie z pracą odtwórczą, fanowską i nauczycielską. *Fan labor* jest jednak szczególnie podatna na ten proces, ponieważ ze swojej natury opiera się i jest napędzana przez miłość i namiętność (Busse 2015: 113–114; cyt. za: Urbańczyk 2018: 286).

Jeżeli dochodzi do czerpania zysków z tego rodzaju twórczości, znacznie częściej dotyczy to mężczyzn: „[...] autorami zdecydowanej większości licencjonowanych powieści okazują się mężczyźni, których odruchem była próba kapitalizacji swojej pracy fanowskiej. Dla społeczności kobiet piszących *fan fiction* podstawową wartością pozostaje opowieść sama w sobie i niesiony przez nią afekt” (Urbańczyk 2018: 288).

Oczywiście przytoczone przykłady odwołań do *Lalki* nie funkcjonują jako fanfikcja. Nie tylko ze względu na to, że zostały dopuszczone do komercyjnego obiegu i przynoszą legalny zysk. Teksty fanowskie powstają przede wszystkim z myślą o innych fanach, wewnątrz specyficznej społeczności skupionej wokół danego utworu źródłowego, nie są zorientowane na dotarcie do szerokiej publiczności (Kobus 2018: 366). Współcześnie zamieszczane są głównie w Internecie. Opublikowanie tekstu na stronie internetowej gromadzącej fanfikcję automatycznie sprawia, że jest on traktowany jako przynależny do tego rodzaju twórczości. Miejsce niejako rzutuje na podejście do tekstu, wtłacza go w pewne ramy interpretacyjne.

Komercyjne, oficjalne przekształcenia *Lalki* nie są jej jedynymi kontynuacjami. W Archive of Our Own w kategorii „books/literature” znajduje się siedemnaście tekstów fanowskich napisanych w języku polskim a nawiązujących do *Lalki* Bolesława Prusa⁵. Wszystkie zostały zamieszczone pod pseudonimami, co jest typowe dla tego rodzaju twórczości. Używane przez autorów formy gramatyczne (np. w odpowiedziach na komentarze) świadczą jednak o tym, że w przypadku utworów fanowskich do *Lalki* wśród ich twórców także występują głównie kobiety.

Prace te potwierdzają tezę Dominiki Ciesielskiej i Marii Rutkowskiej, że „shipowanie” stanowi dla wielu fanów i fanek rdzeń ich twórczej aktywności (Ciesielska, Rutkowska 2021: 54). Shipowanie to:

[...] bardzo popularna i powszechna praktyka fanowska polegająca na interpretowaniu dwojga lub więcej postaci fikcyjnych (czy też publicznych person w ramach fandomu

⁵ Stan na 18.12.2021.

celebryckiego), jako będących w związku (najczęściej romantycznym), projekcja fanowskiego pragnienia, by taki związek zaistniał (w fantazmatycznej przestrzeni fandomu, w tekście czy też w przestrzeni publicznej). Taka para (lub związek poliamoryczny) nazywana jest shipem lub pairingiem. W shipowaniu można upatrywać jedno z głównych źródeł afektu w życiu fandomowym (Ciesielska, Rutkowska 2021: 54).

W twórczości fanowskiej bazującej na powieści Prusa dominują teksty koncentrujące się właśnie na relacjach między postaciami – czternaście prac zawiera pairingi. Nie składają się one jednak wyłącznie z tej samej dwójki bohaterów. Pary te są znacznie bardziej zróżnicowane niż w przypadku fanfikcji np. do *Ludzi bezdomnych* Stefana Żeromskiego (gdzie przeważają teksty na temat relacji Tomasza Judyma i Korzeckiego).

Najwięcej prac – dwanaście – dotyczy męskich pairingów, które obejmują takie postacie jak: Stanisław Wokulski/Julian Ochocki, Ignacy Rzecki/Stanisław Wokulski, Ignacy Rzecki/August Katz. Oprócz tego cztery fanfiki dotyczą relacji między kobietą a mężczyzną – Kazimiera Wąsowska/Stanisław Wokulski, Helena Stawska/Ignacy Rzecki oraz Izabela Łęcka/Stanisław Wokulski. Z tym, że para Stawska/Rzecki nie jest głównym motywem żadnego z tekstów, podobnie jak Łęcka/Wokulski – ten pairing pojawia się zwykle tylko jako wspomnienie, w taki sposób, że Wokulski odwołuje się do tej relacji jako nieszczęśliwej, minionej miłości. Trzy teksty zostały przyporządkowane do kategorii „gen”, co oznacza, że nie skupiają się na romantycznych stosunkach między postaciami.

W fanowskich interpretacjach niemal całkowicie pominięty został istotny w kanonie, ważny dla całej fabuły, związek Stanisława Wokulskiego z Izabelą Łęcką. Jeżeli chodzi o relacje damsko-męskie – szczegółowiej przedstawiony został jedynie romans pomiędzy Kazimierą Wąsowską a Wokulskim. Relacja ta jest rekonstruowana w dwóch tekstach: w *Prawdziwym powietrzu*⁶ autorstwa fanki posługującej się pseudonimem „Johnale” oraz w *Wiek pary i elektryczności*⁷ autorstwa fanki o pseudonimie „siba_karabinow”⁸. Akcja pierwszego została osadzona w trakcie trwania zdarzeń z kanonu. Stosunki między postaciami zostały oparte na wątku, który nie pojawił się w utworze źródłowym – Wąsowska pomaga Wokulskiemu w nauce języka angielskiego (w *Lalce* lekcji udziela mu nauczyciel – Wiliam Colins). Informacje obudowujące tekst wskazują, że nie jest to praca ukończona, pierwszy rozdział ma zostać uzupełniony o kolejne, co oznacza, że jest to tzw. *work in progress* (WIP) – dzieło w toku.

Zagadnienie pracy w toku poruszyła m.in. Aldona Kobus w artykule *Literatura archontyczna. Fanfiction a struktura tekstu popularnego*, przywołując tezy Karen Hellekson i Kristiny Busse. Według badaczek tak naprawdę każdy fanon wytworzony w poszczególnych społecznościach fanowskich stanowi dzieło w toku, nieustannie powiększający się zasób różnych znaczeń i interpretacji (Kobus 2014: 114). W takim szerszym ujęciu, jak zauważa Kobus, *work in progress* wyraża także specyfikę każdej fikcji fanowskiej, nawet tych tekstów, które zostały określone przez autora jako skończone

⁶ Online: <https://archiveofourown.org/works/31454765/chapters/77802077> [dostęp: 21.10.2022].

⁷ Online: <https://archiveofourown.org/works/34016809/chapters/84608743> [dostęp: 21.10.2022].

⁸ W obu tekstach w komentarzach odautorskich występują żeńskie formy gramatyczne.

(Kobus 2014: 113). Wynika to m.in. z tego, że fanfikcja powstaje w ramach fandomów, jest więc związana nie tylko z indywidualnymi interpretacjami tekstu wyjściowego, ale także z kolektywnymi wyobrażeniami na jego temat:

Autorstwo w fandomie nabiera zbiorowego charakteru na dwóch poziomach: najpierw w akcie odbioru tekstu źródłowego (bo każdy fan – autor fanfiction – jest w pierwszej kolejności odbiorcą tekstu kanonicznego), kiedy współtworzy się tekst poprzez interpretację. Następnie na poziomie fandomowego obiegu, gdy efekty tej interpretacji zostają zapisane w postaci tekstu fanfiction, w kreacji którego swój udział mają funkcjonujące już fanoniczne interpretacje oraz inni fani, poczynając od beta readera i czytelników, a kończąc na autorach kolejnych tekstów, których produkcja stymulowana jest narastającą kumulacją treści w ramach fandomu (Kobus 2014: 115).

Teksty te w pewnym sensie nigdy nie będą ukończone, ostatecznie zamknięte: stanowią element większej całości, wciąż rozrastającego się zbioru. *Work in progress* łączy się również ściśle z miejscem publikacji fanfikcji. Część stron internetowych umożliwia ciągłe ingerowanie w już opublikowany, dostępny dla odbiorcy tekst⁹. Mogą to być drobne zmiany dotyczące np. błędów ortograficznych czy gramatycznych. Tego rodzaju poprawki można zaobserwować także w kilku pracach do *Lalki* – w komentarzach wystąpiły uwagi sygnalizujące pewne uchybienia, które następnie zostały skorygowane przez autora. Przekształcenia już udostępnionego czytelnikom tekstu mogą być jednak poważniejsze i wiązać się np. ze znaczącą zmianą treści.

Praca *Wiek pary i elektryczności* również ma status *work in progress*¹⁰. Fanfik ma obejmować dwa rozdziały, do tej pory opublikowano jeden. W otagowaniu znalazło się hasło „co by było gdyby”, które może być interpretowane dość szeroko – wskazuje, że pewne elementy kanonu zostaną przedstawione z nowej perspektywy. W tym wypadku opisane zostały dalsze losy głównego bohatera, sugeruje to także tytuł pierwszego rozdziału – *Gdzie był S. Wokulski i dlaczego zjawił się w Warszawie jesienią roku 1880?*. Przy tworzeniu nowej opowieści wykorzystano wątki zasugerowane w dziele źródłowym. Wokulski po roku spędzonym wraz z Ochockim i Geistem w Paryżu na pracy nad metalem lżejszym od powietrza, wraca do Warszawy. Nie szuka jednak kontaktu z Łęcką, pojawia się u Wąsowskiej, której wyznaje miłość i proponuje małżeństwo. Wąsowska, choć nie bez wahania, przyjmuje oświadczenia. Można przypuszczać, że kolejna, jeszcze nieopublikowana część będzie koncentrowała się na relacji między postaciami będącymi już w stałym związku, realizując tym samym w satysfakcjonujący sposób oczekiwania autorki co do ulubionej, a rzadko dotychczas realizowanej przez innych fanów, pary bohaterów.

W ramach fanfikcji do *Lalki* rozwijane zostają jednak przede wszystkim bliskie relacje między mężczyznami, czyli narracje slashowe¹¹. Najwięcej fanfików dotyczy

⁹ Tego typu funkcja jest dostępna na takich stronach internetowych jak m.in. Archive of Our Own, FanFiction.net, Wattpad.

¹⁰ Online: <https://archiveofourown.org/works/34016809/chapters/84608743> [dostęp: 21.10.2022].

¹¹ Slash to gatunek fanfikcji, w którym fabuła koncentruje się na związkach romantycznych/erotycznych (zwykle niekanonicznych) między męskimi postaciami. Początki slashu są związane z fandomem serialu *Star Trek*; sięgają końca lat 60. XX wieku. Nazwa wywodzi się

romantycznych stosunków między głównym bohaterem a postacią poboczną – Julianem Ochockim. W tekstach dotyczących tej pary bohaterów najczęściej pojawia się podobny schemat: Wokulski i Ochocki są w związku i wspólnie zajmują się nauką oraz pracą nad wynalazkami w Paryżu. Tego typu scenariusz został zrealizowany np. w faniku *Kiedy upuścił płonącą zapalną*¹², napisanym przez autorkę posługującą się pseudonimem „germanpsychiatrist”, pierwszym opublikowanym w Archive of Our Own tekście do powieści Prusa. Z otagowania i podsumowania poprzedzającego pracę czytelnik dowiaduje się, że tekst stanowi tzw. *fix-it*. Oznaczenie to sygnalizuje, że w tekście „naprawiony” zostanie element kanonu, który z jakichś względów nie odpowiadał fanowi-autorowi. Jak podaje Fanlore¹³ (internetowa encyklopedia fanowska), zmiany te mogą dotyczyć m.in. luk fabularnych, niespójności w charakterystyce postaci itd. *Fix-it* może odwoływać się nie tylko do utworu źródłowego, ale również do innych tekstów fanowskich, zwykle tych, które są popularne, rozpoznawalne w danym fandomie (w tym kontekście tag ten określany jest też jako *responsefic*, czyli fanfik jako odpowiedź, reakcja). W tym wypadku przekształcenie odnosi się do zakończenia powieści, autorka wykorzystuje jego otwartość.

Jednym z możliwych dalszych losów Stanisława Wokulskiego, sugerowanych w kanonie, jest jego samobójcza śmierć w ruinach zaślawnego zamku. Właśnie od tej sceny, wybuchu w zamku, rozpoczyna się *Kiedy upuścił płonącą zapalną*. Kolejne fragmenty wyjaśniają jednak, że był to sen, z którego Wokulski zostaje wybudzony przez swojego partnera – Juliana Ochockiego. Wśród tagów charakteryzujących tekst znajduje się określenie *established relationship*, które oznacza, że postacie, na których koncentruje się fanfik, od samego początku akcji są w romantycznym związku, ich relacja jest już z góry ustanowiona. Autor, wpisując to oznaczenie w otagowaniu, nie musi przedstawiać, jak doszło do tego, że postacie są razem (a są to zwykle pary niekanoniczne). Związek już jest stały, obowiązujący od początku narracji – inaczej niż w przypadku np. schematu *first time stories*, gdzie ukazywane jest stopniowe kształtowanie się relacji, odkrywanie uczuć, ich odrzucanie czy akceptowanie. Do tego właśnie zagadnienia odwołuje się wspomniany *fix-it*, autorka wpisuje w swoją pracę stały związek Wokulskiego i Ochockiego jako alternatywne, bardziej satysfakcjonujące zakończenie losów głównego bohatera. Tekst stanowi opis jednej sytuacji – porannej rozmowy między Wokulskim a Ochockim, z której wynika, że pracują oni razem z profesorem Geistem nad maszyną latającą. W faniku poruszonych zostało jeszcze kilka innych wątków zaczerpniętych z kanonu, m.in. nieodwzajemniona miłość Wokulskiego do Izabeli Łęckiej, wstąpienie Łęckiej do klasztoru.

W tekstach koncentrujących się na relacji między Ignacym Rzeckim a Augustem Katzem przedstawiona zostaje zwykle perspektywa Rzeckiego, jego wspomnienia dotyczące Katza – co jest związane ściśle z kanonem, ponieważ w *Lalce* postać Katza także żyje tylko w retrospekcjach Rzeckiego. Relacja bohaterów budowana jest przede wszystkim w ten sposób, że ich kanoniczne wspólne doświadczenia wojenne są pogłębiane

od znaku ukośnika „/” (ang. *slash*). Symbolem tym rozdzielano imiona postaci składających się na dany pairing (w ramach obudowywania tekstu dodatkowymi informacjami wprowadzającymi), np. Kirk/Spock.

¹² Online: <https://archiveofourown.org/works/8002654> [dostęp: 21.10.2022].

¹³ Online: <https://fanlore.org/> [dostęp: 24.06.2022].

i wpisywane w kontekst miłosny. Warto zwrócić uwagę na przypis, poprzedzający pierwszą pracę na temat tego pairingu opublikowaną w Archive of Our Own, w którym autorka wskazuje, że motywacją do napisania tekstu był fakt, że nie znalazła fanfików zawierających interesujący ją pairing – musiała więc napisać tego rodzaju historię sama¹⁴. Jest to jeden z częstszych impulsów skłaniających fanów do tworzenia – chęć przeczytania opowieści odpowiadającej ich oczekiwaniom i potrzebom, zawierającej określone elementy czy sceny.

Podsumowanie

Większość tekstów bazujących na powieści Prusa, w tym także te przywołane powyżej, charakteryzuje (bez względu na rodzaj pairingu) brak wyraźnej erotyki. To pokazuje, jak trudno czynić uogólnienia na temat fanfikcji – jest to twórczość bardzo różnorodna. Twierdzenia sformułowane na podstawie analizy jednego fandomu nie muszą być właściwe wszystkim społecznościom. W wypadku prac inspirowanych *Lalką* nie sprawdza się teza o mocno pornograficznym wymiarze fanfikcji (co nie oznacza, że jest ona niezasadna).

Co ważne, w przeważającej części tekstów wykorzystane zostało otwarte zakończenie powieści. Nie uzupełniano luk z utworu źródłowego, miejsc pustych, a skupiano się na rozwijaniu historii, na tym, żeby opowieść trwała dłużej. Część prac nie proponuje także nowego zakończenia, nie domyka kanonu w sposób ostateczny. Istotniejsza zdaje się sama zapowiedź tego, że główny bohater pozostaje przy życiu, które może być kontynuowane w rozmaity sposób. Fakt, że dzieła związane z kanonem lektur szkolnych są poddawane różnego rodzaju twórczym przekształceniom (poza murami szkoły), nawet jeżeli są to przeobrażenia nieliczne czy czynione wbrew wiodącym odczytaniom lub daleko od nich odbiegające, świadczy o tym, że kanon wciąż ma wartość. Jak podkreśla bowiem Jerzy Świąch: „jak długo kanon stanowi bodziec do nowych interpretacji, a jako norma jak silnie wzmacnia potrzebę ograniczenia jej bezwzględnych roszczeń lub wręcz jej obalenia, tak długo dowodzi potrzeby swojego istnienia” (Świąch 2005: 20).

Bibliografia

- Busse Kristina. 2015. „Fan labor and feminism. Capitalizing on the fannish labor of love”. *Cinema Journal* 54 (3). 110–115.
- Ciesielska Dominika, Rutkowska Maria. 2021. „Między interpretacją a moralnością. Anty-shiperzy we współczesnym fandomie medialnym”. *Literatura Ludowa. Journal of Folklore and Popular Culture* 2. 53–68.
- Iwasiów Inga. 2001. „Wokół pojęć: kanon, homoerotyzm, historia literatury”. *Katedra* 1. 98–121.
- Kobus Aldona. 2018. *Fandom. Fanowskie modele odbioru*. Toruń.
- Lisowska-Magdziarz Małgorzata. 2018. *Fandom dla początkujących. Część II: Tożsamość i twórczość*. Kraków.
- Świąch Jerzy. 2005. *Burze wokół kanonu/kanonów*. W: *Kanon i obrzeża*. Inga Iwasiów, Tatiana Czarska. Kraków. 13–27.

¹⁴ Online: <https://archiveofourown.org/works/8730769> [dostęp: 21.10.2022].

Urbańczyk Agnieszka. 2018. „Fan labor jako praca. Ekonomia fandomu w dobie Internetu”. *Teksty Drugie* 5. 276–289.

Urbańczyk Agnieszka. 2018. „Subwersja, nie sztuka. Korzenie, założenia i problemy fan studies”. *Przestrzenie Teorii* 29. 261–275.

Netografia

<https://archiveofourown.org/works/31454765/chapters/77802077> [dostęp: 21.10.2022].

<https://archiveofourown.org/works/34016809/chapters/84608743> [dostęp: 21.10.2022].

<https://archiveofourown.org/works/8002654> [dostęp: 21.10.2022].

<https://archiveofourown.org/works/8730769> [dostęp: 21.10.2022].

<https://fanlore.org/> [dostęp: 24.06.2022].

Streszczenie

Celem artykułu jest przybliżenie obszaru, który do tej pory nie został poddany opisowi w ramach polskich *fan studies*. Prowadzone przez autorkę badania wykazują, że w kręgu zainteresowania polskich fanów, obok rozmaitych tekstów kultury, obecne są także dzieła literatury polskiej, w tym tytuły znajdujące się w kanonie lektur szkolnych. Przekształcenia kanonu dokonywane przez fanów omówione zostaną na przykładzie fanfikcji bazującej na *Lalce* Bolesława Prusa.

Fanfiction and the Polish literary canon

Abstract

The aim of the article is to present an area which has not yet been described within Polish fan studies. The author's research shows that Polish fans are interested not only in various cultural texts, but also in works of Polish literature, including titles from the school reading canon. The fannish transformations of the canon will be discussed on the example of fanfiction based on Bolesław Prus's *Lalka* [The Doll].

Słowa kluczowe: fanfikcja, kanon, lektury szkolne, *Lalka*, Bolesław Prus

Key words: fanfiction, canon, school readings, *Lalka* [The Doll], Bolesław Prus

Marta Szpatowicz – doktorantka w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Szczecińskiego w dyscyplinie literaturoznawstwo (pod opieką naukową prof. dr hab. Agaty Zawiszeńskiej z Instytutu Literatury i Nowych Mediów US); jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół działalności fanowskiej, zwłaszcza fanfikcji.